

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОМПАРАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Запропоновано методологію дослідження державної політики у сфері цивільного захисту (ЦЗ) на основі компаративних (порівняльних) підходів.

Research methodology of public policy in the civil defense sphere on the basis of comparative approaches has been suggested.

Сьогодні все очевидніше спостерігається становлення взаємозалежного світу, який, так би мовити, синхронізується. Усі політичні компоненти світу – великі і малі, старі і нові – так чи інакше взаємодіють, доповнюючи одна одну. За таких умов відносна замкненість або самодостатність окремих політичних систем стає майже неможливою. Сучасні процеси глобалізації та демократизації світового суспільства в різних сферах життя, і перш за все у безпекових сферах, вимагають пошуку нових методологічних підходів до вивчення і знаходження оптимальних форм політичної організації, чи вирішення окремих завдань за допомогою зіставлення однотипних політичних явищ і процесів, виявлення їхніх загальних рис і специфіки. Саме цьому присвячене використання порівняльного (компаративного) методу в політології взагалі і можливе його застосування в окремих політиках, включаючи політику держав у сфері ЦЗ.

У логіці політичної науки на теоретичному рівні компаративна політика являє собою теорію, що описують конкретну реальність – політику в різних країнах світу. На емпіричному рівні компаративна політика досліджує політичну практику в різних країнах світу в порівняльному плані. Демократичні процеси, що відбулися в суспільстві, дозволяють у даний час більш об'єктивно вивчати загальносвітовий досвід функціонування політичних систем, ґрунтуючись на загальнолюдському принципі об'єктивності. Тому цей принцип, поряд із принципами порівняння і зіставлення, закладений в основу компаративної політики.

Порівняльний метод використовувався вже в античні часи. Так, Платон і Аристотель, на підставі порівняння різних політичних режимів, визначали “правильні” і “неправильні” форми держави, і конструювали у своїх теоретичних працях найбільш зроблені (ідеальні), на їхню думку, форми державного устрою. Питанням порівняльної політології на різних етапах її розвитку присвячено дослідження В. Вільсона, М. Ковалевського, М. Острогорського, Е. Фрімена, які в XIX ст. заклали підвалини політичної компаративістики; нормативність порівняльних побудов, підкреслення “зразковості” тієї або іншої країни, домінування однолінійного європоцентричного прогресизму. Типовий паралельний опис окремих національних політик притаманний працям дослідників початку XX ст.: Дж. Брайса, М. Дюверже, К. Уеіра, К. Фрідріха та ін. (етап традиційної компаративної політології). Подальшим розвитком порівняльної політології, займалися Г. Алмонд, Д. Аптер, Х. Даальдер, Р. Дантон, Р. Даль, Ш. Ейзенштадт, Г. Екстерн, Д. Істон, А. Лейпхарт, Ф. Риггз, С. Роккан, Дж. Сарторі, С. Хантингтон та ін. Цей етап (нової компаративної політології) був більше присвячений вивченню і вирішенню проблем політичного розвитку. Сьогодні основні напрямки розвитку порівняльної політології (етап так званої плюралістичної компаративної політології) пов'язані з формуванням компаративістських таких субдисциплін, як транзитологія, порівняльна публічна політика тощо. Серед сучасних дослідників компаративістики можна виділити В. Ачкасова, В. Бакірова, В. Желтова, М. Льбіна, Т. Митрохіної, Х. Мелчоу, Дж. Пауелла, Т. Семігіну, К. Строма, В. Рондо, Л. Фісуна, та ін. Але, незважаючи на напрямки досліджень, велику кількість науковців, які ними займаються, питання компаративної політики у сфері безпеки взагалі, і у такій її складовій, як ЦЗ населення і територій від НС зокрема, до сьогодні науковцями взагалі не розглядалися.

Основою будь-якого дослідження є його методологія. Не виключенням є і дослідження компаративної політики у сфері ЦЗ.

Першочерговою метою такого роду досліджень повинне стати визначення основних тенденцій у розвитку ЦЗ закордонних країн, для того щоб установити не тільки те, що відбувається там, але і краще зрозуміти своє власне минуле, визначити своє місце в сьогоденні, чіткіше спрогнозувати майбутнє ЦЗ своєї держави, можливі напрямки вдосконалення та співпраці у цій сфері.

У цілому, до завдань порівняльної політики у сфері ЦЗ можна віднести такі:

- виявлення позитивних і негативних сторін у розвитку ЦЗ у різних країнах;
- установлення суспільно-політичних і економічних умов, що визначають виникнення як позитивних, так і негативних явищ у сфері ЦЗ;
- визначення, як ці явища впливають на суспільний розвиток країни (або групи країн), регіону, світу в цілому;
- прогноз можливих наслідків переносу системи ЦЗ у цілому або її окремих компонентів в умови іншої країни;
- прогноз можливого синергетичного ефекту та його наслідків при створенні регіональних і

глобальних міжнародних систем ЦЗ.

Система ЦЗ являє собою структуру, розвиток якої визначається, насамперед, політикою, що проводиться в державі стосовно безпеки життєдіяльності населення, вдосконалення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (НС). Тому якісні зміни системи ЦЗ повинні розглядатися в рамках системного підходу.

Використання системного підходу дозволяє:

- виявити тенденції, протиріччя розвитку системи ЦЗ;
- визначити механізми оновлення та вдосконалення системи ЦЗ;
- визначити фактори впливу на даний розвиток;
- відбирати найбільш успішний досвід, здійснювати його впровадження і трансформацію на практиці

[2].

У рамках системного підходу в компаративістиці досліджується структура процесу розвитку досліджуваного об'єкта і його субстрат, а також критерії (характеристики), що визначають ступені розвитку системи. У даному випадку субстратом виступає сфера проблематики досліджень. Системний підхід дозволяє структурувати процес розвитку, зафіксувати систему змін. Системний аналіз передбачає попереднє проведення декомпозиції системи: вичленування досліджуваної системи з органічно єдиної ієрархії систем. Після виділення відповідної системи починається її структурний і функціональний аналіз.

Враховуючи, що система ЦЗ функціонує на основі визначених механізмів, структурну основу яких складають окремі елементи, кожний з яких призначений для виконання тієї або іншої конкретної функції. Саме тому в компаративному дослідженні систем ЦЗ доцільно використовувати структурно-функціональний аналіз, який дозволяє виявити широкомасштабні контексти порівняння національних систем ЦЗ [1; 4].

Крім того, для визначення методів дослідження, які варто використовувати при застосуванні системного підходу, також можна використовувати компаративістику, яка виступає загальною методологією порівняльних досліджень соціальних явищ і процесів. Компаративістика дозволяє перебороти до деякої міри протиріччя традиційної методології будь-якої порівняльної політики, включаючи і політику в сфері ЦЗ, що полягають у тому:

– з одного боку, аналіз систем ЦЗ різних країн досягається за рахунок твердого розмежування (поділу) об'єктів і предметів дослідження, наслідком чого є відсутність розуміння необхідного взаємозв'язку між загальним характером функціонування та тенденціями розвитку ЦЗ і функціонуванням та розвитком ЦЗ в окремих країнах. В умовах інтеграційних процесів – це два взаємозалежних процеси;

– з іншого – розгляд загальних тенденцій розвитку ЦЗ у світі не дозволяє повною мірою представити специфіку унікальності розвитку в даний час кожної національної системи ЦЗ.

Змінити таку ситуацію в порівняльних дослідженнях можна при використанні методології “інформаційної компаративістики”, принципова відмінність якої від традиційних порівняльних досліджень у тому, що порівнюються не тільки ті або інші системи ЦЗ, але й емпіричні дані, що розкривають основні процеси, що в них відбуваються. Важливою ознакою, за якою інформаційна компаративістика відрізняється від інших порівняльних досліджень, є те, що предмет дослідження представляється в сукупності теоретичних та емпіричних даних [1]. Порівняльні інформаційно-компаративістські дослідження, не претендуючи на всеохоплення тематики порівняння, вивчають реальність, прагнучи об'єднати емпіричний і теоретичний рівні аналізу, сформулювати загальнозначущі судження для прийняття конкретних практичних рішень. На нашу думку, таке дослідження може стосуватися трьох типів наукових результатів: перший – пояснює можливість прямого запозичення тієї або іншої моделі; другий – виявляє можливість переносу механізмів інновацій; третій – виявляє ті умови, які необхідно створити, і ті фактори, які можна змінити, щоб система одержала нову якість. Ці умови і фактори виявляються аналітичним шляхом у результаті аналізу їхнього впливу на позитивні результати, що визначаються за рахунок порівняння емпіричних даних, які одержані якісними і кількісними дослідницькими методами [4].

Ключову позицію в порівняльному дослідженні займає аналіз джерел інформації. Основними джерелами компаративного аналізу політики у сфері ЦЗ на думку автора, є такі:

- нормативно-правова база держав (закони, підзаконні акти тощо);
- матеріали міжнародних організацій (ООН, ЄС, ОБСЄ, НАТО тощо)
- державні й недержавні інституції (органи, підрозділи, навчальні заклади, установи, інші структури);
- цінності суспільства (безпеку життєдіяльності, традиції, культура, освіта тощо);
- аналітичні матеріали діяльності інститутів та складових системи органів державної влади;
- природно-кліматичні умови;
- науково-комунікативні заходи;
- наукова, начальна, статистична, методична література;
- періодичні видання;
- результати емпіричних досліджень.

Важливим методологічним завданням у компаративних дослідженнях є визначення логіки (алгоритму) та методів дослідження. Компаративісти виділяють індуктивний, гіпотетично-індуктивний і проблемний методи, обґрунтовуючи тим будь-які точки зору на структуру дослідження в компаративістиці [1; 4].

На наш погляд, для дослідження компаративної політики у сфері ЦЗ, найбільш доцільним є використання

самого проблемного методу, тому що дослідження повинне йти не шляхом індукції (первісного збору даних і наступного пояснення), а дедукції – аналізу проблеми, висування гіпотези і потім збору даних для підтвердження або спростування її. Будь-яке порівняльне дослідження ставить перед собою ту або іншу проблему або низку проблем, тому порівняльне дослідження повинне проводитися з погляду тієї або іншої проблеми, а його алгоритм може виглядати таким чином:

- постановка проблеми дослідження;
- висування гіпотези дослідження;
- визначення методологічних основ і ключових понять дослідження;
- нагромадження, аналіз і інтерпретація фактів;
- аналіз проблеми дослідження в контексті вітчизняної системи ЦЗ;
- аналіз проблеми дослідження в контексті системи ЦЗ закордонних держав;
- прогнозування можливих результатів і їх наслідків для розвитку та удосконалення політики у сфері

ЦЗ.

Таким чином, запропонована методологія дослідження політики у сфері ЦЗ базується на загальних підходах компаративістики. У роботі показано нове дослідницьке поле компаративної політики, мета та завдання дослідження; розроблено методологічні рекомендації із застосування методів дослідження для конкретної політики; сформульовані завдання для нових досліджень у рамках методології компаративної науки.

Література:

1. *Алмонд Г.* Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор : [учебное пособие] / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон ; под ред. М. В. Ильина, А. Ю. Мельвиля ; сокр. пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной. – М., 2002. – С. 74–84.
2. *Алмонд Г.* Политическая наука: история дисциплины / Г. Алмонд // Политическая наука: новые направления ; под ред. Р. Гудина и Х. Д. Клингеманна ; [пер. с англ. науч. ред. рус. изд. проф. Е. Б. Шестопаля]. – М., 1999. – С. 69–112.
3. *Ильин М. В.* Сравнительная политология: научная компаративистика в системе политического знания / М. В. Ильин // Полис. – 2001. – № 4. – Режим доступа : <http://www.politstudies.ru/fulltext/2001/4/14.htm>
4. *Истон Д.* Категории системного анализа политики / Д. Истон / пер. с англ. К. А. Зубова // Антология мировой политической мысли. – М., 1997. – С. 630–642.

Надійшла до редколегії 27.01.2010 р.